

مقاله پژوهشی: نقش مرجفون در فرآیند تحریف؛ به عنوان ناقل تهدیدات هیبریدی

در محیط امنیتی (مطالعه موردی شیوع ویروس کرونا)

[20.1001.1.33292538.1400.11.42.11.1](https://doi.org/10.1001.1.33292538.1400.11.42.11.1)

سید یحیی حسینی پنجگی^۱، سید حسین حسینی پنجگی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۱۴

چکیده

با توجه به سرعت انتقال اطلاعات (تأییدشده و تأییدنشده) در شبکه‌های اجتماعی از یک‌سو و از طرف دیگر به‌کارگیری افراد آگاه یا ناآگاه در انتشار گسترده اخبار جعلی و تحریک رفتاری بر اساس آن، امروزه مدیریت اجبار سازانه افکار عمومی با هدف ایجاد بی‌اعتمادی و شکاف بین مردم - حاکمیت به‌عنوان اقدام مؤثر در جهت بی‌ثبات‌سازی داخلی مورد توجه دشمنان قرار گرفته است که از آن می‌توان به‌عنوان تهدید جدید در محیط امنیتی یاد کرد. هرچند که تاکنون پژوهش‌های متعددی در خصوص شایعه از دیدگاه‌های مختلف خصوصاً از دیدگاه قرآن و اثرات آن در جامعه توسط پژوهشگران صورت گرفته است، اما در این پژوهش تمرکز بر تشریح مدل عملیات هیبریدی و نقش دروغ‌پردازی سازمان‌یافته توسط کشورهای متخاصم و گروهک‌های ضدانقلاب در وقوع رخداد‌های ضد امنیتی در داخل کشور است. این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال است که تأثیر تولید اخبار جعلی و باز نشر گسترده آن در فرایند تحریف و بی‌ثبات‌سازی فضای اجتماعی کشور و به‌تبع آن ایجاد ناامنی در جامعه چه میزان است؟ فرضیه ما بر آن است که مدیریت فضای سایبری مؤثرترین راهکار مقابله‌ای در عملیات هیبریدی است؛ بنابراین با استفاده از روش تحقیق ترکیبی - روش کمی (پیمایشی و تجزیه و تحلیل داده‌های شبکه‌های اجتماعی) و روش کیفی (تحلیل محتوا) - انتشار اخبار مربوط به شیوع ویروس کرونا در کشور، نقش و اهداف منافقین در پیاده‌سازی مدل عملیات هیبریدی را مورد بررسی قرار داده و با ارائه راهکارهای مقابله‌ای، برخی از پیشنهاد‌های تجویزی ارائه می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: اقدام مؤثر، نبرد هیبریدی، مرجفون، شایعه

۱. دانشجوی دکتری تخصصی، علوم سیاسی، گرایش اندیشه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز (نویسنده مسئول)

syhsyh294@gmail.com

۲. طلبه سطح یک حوزه علمیه امام خمینی (ره). (همکار پژوهشی)

۱. مقدمه

«إِنَّ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لِنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا»

اگر منافقان و بیماردلان و آن‌ها که اخبار دروغ و شایعات بی‌اساس در مدینه پخش می‌کنند دست از کار خود بردارند، تو را بر ضد آنان می‌شورانیم، سپس جز مدت کوتاهی نمی‌توانند در کنار تو در این شهر بمانند!» (سوره مبارکه احزاب، آیه ۶۰)

در تفسیر این آیه مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «یکی از مرزها، تشنج عمومی در جامعه است. «مرجفون» یعنی آن کسانی که در جامعه تشنج‌آفرینی می‌کنند، جامعه را به اضطراب می‌کشانند، به حرکات ناسالم می‌کشانند؛ این‌ها مرجفون در مدینه‌اند. «مرجف» یعنی آن کسی که با سخن خود، با شایعه‌پراکنی خود، با موضع‌گیری خود، با اظهارنظر خود جو عمومی جامعه را به تشنج می‌کشاند. این قابل قبول نیست، حتی در جامعه‌ی کوچک زمان پیغمبر؛ لذا مرجف در مدینه قابل گذشت نیست؛ یعنی یک لحن شدید خشن در مقابل کسانی که جو سالم جامعه را حاضر نیستند تحمل کنند و سلامت جامعه را به حال خود بگذارند. بله بیان آزاد است، اما اگر با این بیان کسی بخواهد جو آرام جامعه را، سلامت محیط همزیستی مردم این جامعه را به هم بزند، اسلام به‌هیچ‌وجه این را قبول ندارد (خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۶۶: ۳) یعنی کسانی که از زیر می‌خواهند ضربه بزنند، می‌خواهند انفجار ایجاد کنند، می‌خواهند مردم را بترسانند، می‌خواهند دل مردم را خالی کنند، می‌خواهند امیدها را از دل‌ها بگیرند، اگر این‌ها بس نکنند، می‌فرماید: «لنغریَنَّک بهم» (همان: ۱۳۷۰: ۲) دستگاه‌ها موظف خواهند بود که یک چنین بیانی را در مقابلش بایستند و تعقیب قانونی و سیاسی و حقوقی بکنند؛ این قابل قبول نیست. این هم یکی از مرزهای آزادی است. پس بیان اظهار عقیده غیر از تشنج‌آفرینی است (همان: ۱۳۶۶: ۴). اگر یک سخنی از گوینده‌ای در فضا و محیطی و در شرایطی و با مخاطبینی صادر بشود که مایه‌ی گمراهی جمعی از مردم هست، این از نظر اسلام ممنوع است. دلیل و فلسفه‌ی این ممنوعیت هم واضح است؛ چون اساساً آزادی برای هدایت افکار است، برای رشد افکار است، برای

پیشرفت جامعه است. آن آزادی که موجب گمراهی افکار باشد، موجب رکود افکار باشد، موجب عقب‌گرد جامعه باشد، این یقیناً قابل قبول نیست. پس یکی از مرزهای آزادی بیان عبارت است از اغواگری، گمراه‌سازی. هر سخنی که گمراه‌کننده و به خطا افکننده‌ی دل‌ها و ذهن‌ها در جامعه باشد، این ممنوع است» (همان: ۱۳۷۰: ۳).

رفتار و عملکرد کشورهای متخاصم بر ضد جمهوری اسلامی ایران که در دهه‌های گذشته به شیوه‌های مختلفی (از جمله اقدامات سخت و نیمه سخت، براندازی نرم بر اساس الگوی انقلاب‌های رنگی، به‌کارگیری قدرت هوشمند^۱ ترکیبی از اقدامات نرم و سخت) تجربه شده و به لطف خداوند متعال با پرداخت هزینه‌های لازم ترفندهای آنان خنثی گردیده است، ما را بر این می‌دارد که به خاطر داشته باشیم دشمنان همچنان با استفاده از شیوه‌های جدید خود به دنبال کنترل و گمراه کردن توده‌های مردم و سوق دادن آن‌ها به سوی تحرکات گروهی ضد حکومتی با روش‌های پیچیده و متکی بر روانشناسی کنترل جمعیت هستند که امروز از آن با عناوینی از جمله مدل هیبریدی، ترکیبی، اقدام مؤثر، اطلاعات دستکاری شده یا انتشار اطلاعات غلط در ادبیات امنیتی از آن یاد می‌شود. فضای مجازی هسته مرکزی این مدل است که با ایجاد کمپین‌های نشر اکاذیب به صورت انبوه و واسطه شبکه‌های اجتماعی به منظور کنترل جریان سیاسی یا رادیکالیزه‌سازی، استخدام و هدایت بازیگران نیابتی می‌توانند به مثابه ناقل تهدیدات هیبریدی باشند.

امروزه در گستره شبکه‌های اجتماعی فضای مجازی در عصر اطلاعات با شرایطی روبه‌رو هستیم که برخلاف گذشته چرخش اطلاعات تأییدشده و اطلاعات تأییدنشده با سرعت فراوانی به صورت کاملاً سازمان‌یافته در حال انجام است. با توجه به سرعت انتقال اطلاعات و وجود شبکه‌های اجتماعی و نرم‌افزارهای موبایل محور از یک سو و از طرف دیگر به‌کارگیری افراد آگاه یا ناآگاه در انتشار گسترده شایعه و اخبار جعلی و باورپذیری آن‌ها و به دنبال آن تحریک شناختی و وادارسازی رفتاری بر اساس اخبار منتشرشده، موضوعی است که می‌تواند در صورت عدم توجه به آن، بی‌ثبات‌سازی اجتماعی، سیاسی و

امنیتی را به دنبال داشته باشد. در این راستا می‌توان به فرمایشات مقام معظم رهبری در تاریخ ۹۹/۵/۱۰ به مناسبت عید قربان اشاره داشت که در تشریح جریان تحریف فرمودند؛ در کنار جریان تحریم یک جریان تحریف هم هست، تحریف حقایق، واژگون نشان دادن واقعیات مرتبط به کشور ما؛ هدف ضربه به روحیه مردم است. برای این است که روحیه مردم ضعیف بشود، امید مردم به خصوص امید جوان‌ها اگر از آن‌ها گرفته شود متوقف می‌شوند، مثل ماشینی که بنزینش تمام می‌شود این جور متوقف می‌شوند. در واقع مرجفون که در آیات قرآن و روایات معصومین (سلام الله علیهما) به‌عنوان یک رذیله فردی اخلاقی معرفی و به شدت نهی گردیده، در شرایط فعلی با وجود وسایل ارتباطی مدرن یکی از ابزارهای مورد استفاده برای مدیریت اجبار سازانه افکار عمومی و به تبع آن بی‌اعتمادسازی و ایجاد شکاف بین مردم و حاکمیت مورد توجه دشمنان قرار گرفته است و به‌عنوان یک معضل اجتماعی، سیاسی و امنیتی محسوب می‌شود که اهمیت اتخاذ راه‌کارهای مقابله‌ای آن از حوزه فردی به حوزه اجتماعی مبدل گردیده است و از آنجا که این موضوع (مدیریت اجبار سازانه افکار عمومی) به‌عنوان ابزاری در اختیار سرویس‌های اطلاعاتی و امنیتی کشورهای بیگانه به‌عنوان مدل بی‌ثبات‌سازی کشورهای مورد هدف به‌کارگیری شده است، ضرورت توجه به آن بیش از گذشته مورد انتظار است. هرچند که تاکنون پژوهش‌های متعددی در خصوص شایعه از دیدگاه‌های مختلف خصوصاً از دیدگاه قرآن و اثرات آن در جامعه و همچنین موضوع نبرد هیبریدی در سایر کشورها توسط پژوهشگران صورت و مورد استفاده قرار گرفته است، اما در این پژوهش تمرکز بر تشریح مدل عملیات هیبریدی و نقش مرجفون یا دروغ‌پردازی در فرایند تحریف به‌صورت سازمان‌یافته توسط کشورهای متخاصم و گروهک‌های ضدانقلاب و وقوع رخداد‌های ضدامنیتی در داخل کشور است. این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال است که نقش مرجفون یا به عبارت دیگر شایعه‌پراکنی، دروغ‌پردازی و تولید اخبار جعلی و بازنشر گسترده آن چه میزان در فرایند تحریف و بی‌ثبات‌سازی فضای سیاسی کشور و به تبع آن ایجاد ناامنی در جامعه تأثیر دارد؟ فرضیه ما بر آن است که مدیریت فضای سایبری مؤثرترین راهکار مقابله‌ای در

عملیات هیبریدی و ترکیبی است؛ بنابراین با استفاده از روش تحقیق ترکیبی -روش کمی (پیمایشی و تجزیه و تحلیل داده‌های شبکه‌های اجتماعی) و روش کیفی (تحلیل محتوا)- انتشار اخبار مربوط به شیوع ویروس کرونا در کشور، نقش و اهداف منافقین در پیاده‌سازی مدل عملیات هیبریدی در کشور را مورد بررسی قرار داده و با ارائه راهکارهای مقابله‌ای، برخی از پیشنهادها را تجویزی ارائه می‌گردد.

۲. چارچوب نظری

تعاریف و مفاهیم

مُرْجُفُون

در فرهنگ واژگان قرآن یعنی آنان که خبرهای دروغ و دلهره‌آور پخش می‌کنند (رستگار، علی‌اکبر، ۱۳۸۱: ۳). کلمه مرجفون جمع اسم فاعل از ارجاف است و ارجاف به معنای اشاعه باطل و در سایه آن استفاده‌های نامشروع بردن است یا حداقل مردم را دچار اضطراب کردن است (طباطبایی، حسین: ۵۱۰).

«رجف» به معنای زلزله است و به هر خبر یا گفتاری که اضطراب و تشنج بیافریند نیز اطلاق می‌شود. «مرجفون» کسانی هستند که با خبرهای دروغ و شایعه و الفاظ پریشان، دل‌ها را به اضطراب می‌کشاند، آزمایش مردم را برهم می‌زنند و در اجتماع رخنه می‌کنند تا وحدت را متلاشی سازند تا دودلی و تردید و بی‌اعتمادی را رواج دهند (زمخشری: ۵۶۱).

با توجه به تفاسیر، در ابتدا به نظر می‌رسد مرجفون به کسانی اطلاق می‌شود که با ارجاف و نشر شایعه و خبرهای بد و نگران‌کننده در جامعه و در میان مردم، دلهره و اضطراب ایجاد می‌کنند و بیشتر جنبه خاصی از این معنا یعنی نوعی ایجاد اغتشاش و تشنج‌آفرینی و کمک عامدانه به دشمنان خارجی به ذهن تبادر می‌کند و در این تطبیق، جامعه هدف این دسته از مرجفون، عموم جامعه است و با این نگاه، گروهی که مصداق این تعبیر قرآنی هستند عبارت‌اند از: اضطراب‌آفرینان و شایعه‌سازان که نتیجه تلاششان به صورت مستقیم جدا شدن مردم از نظام اسلامی و بدون پشتیبان شدن حکومت است (معظمی، رحمت‌الله، ۱۳۹۸: ۲).

به نظر می‌رسد منافقان و بیماردلان دو گروه اجتماعی مجزا و مرجفون، مرتکبان یک فعل بد و یک منکر اجتماعی هستند نه صرفاً یک گروه اجتماعی مجزا؛ یعنی ارجاف یک فعل است و ممکن است اراجیف از جانب منافق، بیماردل یا غیر آن در جامعه پخش و منتشر شود؛ یعنی در عمل یک طیف و لشگر گسترده‌گریبان‌گیر جامعه است و به همین دلیل یعنی محدود نبودن مرجفون در مصداقی خاص، شناسایی و مقابله با این لشگر نامرئی، کاری بسیار دشوار است (همان:۳).

شایعه

آنچه عموماً «شایعه» نامیده می‌شود، عبارت از شرح، پیش‌بینی و توصیف رخدادهایی است که اغلب در قالب غیررسمی و تأییدنشده توسط منابع مسئول شکل می‌گیرد، ولی با این وجود، از سوی بخش عظیمی از توده‌ها به‌طور جدی مورد قبول قرار می‌گیرد (David L. Sill, 1972: 576-577).

آلپورت و پستمن در کتاب روان‌شناسی شایعه، «شایعه» را چنین تعریف می‌کنند: «شایعه اصطلاحی است که به یک اندیشه واقعی معین و ارائه‌شده اطلاق می‌گردد تا شنونده بدان باور یابد. شاید معمولاً از فردی به فرد دیگر، از طریق کلمات شفاهی انتقال می‌یابد، بی‌آنکه نیاز به دلیل و مدرکی داشته باشد» (AL port and Postman, 1948: 5).

در تعریف دیگری آمده است: «شایعه، ترویج خبری ساختگی است و واقعیت ندارد و بر پایه بزرگ‌نمایی، رعب‌آفرینی یا تحریف استوار است، در بیان چنین خبری، جنبه کم‌رنگی از حقیقت یا تفسیری خلاف واقع از خبری صحیح گنجانده شده است، هدف از پخش چنین خبری، تأثیر نهادن بر افکار عمومی، ملی، جهانی یا نوعی دستیابی به اهداف سیاسی، نظامی و یا اقتصادی در قلمرو یک کشور یا جهان است» (التهامی مختار، ۱۹۶۷، ج ۱: ۱۰۲).

نبرد هیبریدی^۱

نبرد هیبریدی، نسل جدید^۲، جنگ ترکیبی، اقدام مؤثر^۳، اطلاعات غلط^۴، اطلاعات دستکاری شده و ... عناوین مختلفی هستند که امروز در ادبیات امنیتی و سرویس‌های اطلاعاتی با هدف واحدی در دنیا مورد استفاده قرار می‌گیرد. این‌ها مفهومی پیچیده، اما پرکاربرد می‌باشند. کارشناسان از این واژه به عنوان اصطلاح مبهم یاد می‌کنند. در توضیح این مفهوم انتشارات دولتی انگلیس بیان می‌دارد که:

«اجماع بین‌المللی بر روی واژه نبرد ترکیبی واضح است هیچ‌کس آن را درک نمی‌کند، اما همه از جمله ناتو و اتحادیه اروپا بر وجود این مسئله توافق دارند. از نظر آکادمیک نبرد هیبریدی را ترکیب ابزارهای سخت و نرم، ترکیب ظرفیت‌های نظامی و غیرنظامی، ترکیب نبردهای متعارف و نامتقارن، ترکیب اقدامات آشکار و پنهان معرفی نموده‌اند و به صورتی که این ترکیب به صورت هماهنگ پیگیری گردیده و پایین‌تر از آستانه نبردهای رسمی صورت می‌پذیرد» (Service.gov.uk, 2018: 20).

کمیسیون اروپا این تعریف را چنین مفهوم‌سازی نموده است: «تعاریف موجود از نبرد هیبریدی تنوع زیادی دارند و لازم است برای پاسخ دادن به طبیعت در حال تحول آن، انعطاف‌پذیری داشت. در عین حال این مفهوم سعی دارد اختلاطی از اقدامات اجبار سازانه و خرابکارانه^۵ و روش‌های متعارف و نامتقارن به بیانی دیپلماتیک، نظامی، اقتصادی و فناورانه را شامل شود. این‌ها می‌توانند به صورتی هماهنگ به وسیله بازیگران دولتی یا غیردولتی مورد بهره‌برداری قرار گیرند تا هدفی خاص را به دست آورند، در حالی که پایین‌تر از آستانه رسمی تعریف شده جنگی باقی می‌ماند. این اقدامات عموماً با تأکید بر استخراج آسیب‌پذیری‌های هدف و ایجاد ابهام به منظور مانع‌تراشی برای فرایندهای تصمیم‌گیری صورت می‌پذیرد. کمپین‌های نشر اکاذیب به صورت انبوه به وسیله شبکه‌های اجتماعی

-
1. Hybrid warfare.
 2. New generation warfare.
 3. Active measures.
 4. Dis information.
 5. Subversive.

به منظور کنترل جریان سیاسی یا رادیکالیزه‌سازی، استخدام و هدایت بازیگران نیابتی که می‌توانند به مثابه ناقل تهدیدات هیبریدی باشند» (Commission European, 2016: 8).

همچنین کرمیداس کورتنی عنوان می‌دارد که: نبرد هیبریدی ضمن هدف قرار دادن آسیب‌پذیری‌های حیاتی، به دنبال ایجاد ابهام است تا از تحقق تصمیم‌گیری مؤثر، ممانعت نماید. این نبرد فضایی برای بازیگران دوست (بازیگران متحد مهاجم) باز می‌کند تا بتوانند دولت حاکم را تضعیف نمایند. در نبرد هیبریدی قصد بر آن است که بین اقشار مختلف جامعه نسبت به هم و همچنین بین مردم و حاکمیت، تخم بی‌اعتمادی و سردرگمی پاشیده شود. در نبرد مذکور عمیق‌ترین زخم‌های تاریخی جامعه، هدف قرار می‌گیرد تا مجدداً خونریزی نمایند. برای این کار از اقدامات متفاوتی استفاده می‌شود نظیر حمله سایبری روی سیستم‌های اطلاعاتی حیاتی، ایجاد اختلال در خدمات حیاتی نظیر منابع انرژی و خدمات مالی و ... همه این اقدامات به منظور سلب اعتماد عموم مردم از نهادهای حاکمیتی با تحریک آسیب‌پذیری‌های اجتماعی صورت می‌گیرد. زمانی که دولت تضعیف گردید، آنگاه مهاجم با استفاده از نیروهای نظامی متعارف یا نیروهای شبه‌نظامی کار را یکسره می‌نماید. نبرد هیبریدی هزینه سیاسی تهاجم را کاهش داده و موجب می‌شود تغییر رژیم و تصاحب سرزمینی با کمترین هزینه امکان یابد (همان: ۹).

۳. روش‌شناسی

در این مقاله روش پژوهش به صورت آمیخته است که از روش کمی (پیمایشی و داده‌کاوی) و روش کیفی (تحلیل محتوا) بهره برده شده است. توضیح اینکه در مرحله اول واحدهای محتوایی در آیات قرآن و روایات وارده مورد شناسایی قرار گرفته و به صورت مشخص بر اساس روش استربرگ، کدگذاری، دسته‌بندی و طبقه‌بندی شده است و بر اساس میزان فراوانی هر یک از واحدهای محتوایی، گزاره‌های قابل استنتاج، استخراج و مورد بررسی قرار گرفته‌اند. دسته‌بندی واحدهای محتوایی در این پژوهش به این شکل انجام گرفته است: شایعه‌سازان، شایعه‌سازی، پیامدهای شایعه، کیفر شایعه‌گران، تأثیرات شایعه در جامعه، عوامل مؤثر در ترویج شایعه.

در بخش دوم در روش پیمایشی با استفاده از پرسشنامه انجام شده است که با مراجعه به نظر خبرگان، گویه‌های مربوط به هر یک از متغیرها استخراج گردیده است. اعتبار گویه‌ها یا روایی آن از طریق اعتبار صوری نظر خبرگان بوده است. در این خصوص اخذ نظر ده کارشناس خبره امنیتی و رسانه‌ای در حوزه مبارزه با گروهک منافقین در قالب پنل خبرگی مورد بهره‌برداری قرار گرفته است.

در حوزه داده‌کاوی نیز از روش خوشه‌بندی و تجزیه و تحلیل داده‌های شبکه‌های اجتماعی که برای تشخیص ارتباط جوامع در گروه‌های بزرگ استفاده می‌شود، بر اساس مدل توزیع و مدل گراف مورد استفاده قرار گرفته است؛ بنابراین با هدف تبیین مدل نبرد هیبریدی در موضوع مدیریت شیوع ویروس کرونا و پیرامون آن در فضای رسانه‌ای داخلی و خارج از کشور که واکنش‌های بسیاری را از سوی مسئولین، نخبگان سیاسی، فعالین رسانه‌ای و مردم در مقطع شش ماه (اولین اظهارات رسمی در تاریخ بهمن ۱۳۹۸) تا تیر ۱۳۹۹ را به خود اختصاص داد، به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شد و نسبت به فراوانی دیتاها و آنالیز داده‌های منتشرشده از سوی گروهک‌های ضدانقلاب و برخی سرویس‌های اطلاعاتی در کانال‌ها و صفحات فضای مجازی خصوصاً در شبکه‌های اجتماعی تلگرام، توئیتر، اینستاگرام به عنوان جامعه نمونه مورد داده‌کاوی و بررسی قرار گرفته است. در این بازه بیش از ۷۵ منبع داخلی و ۶۸ منبع خارجی در بیش از ۵۲۰۰ صفحه گزارش و ۳۰۰ هزار مطلب منحصر به شیوع ویروس کرونا مورد آنالیز آماری قرار گرفته است.

۴. تجزیه و تحلیل و یافته‌های تحقیق

فلسفه وجودی اجتماع، تأمین امنیت و رفاه و آرامش و آسایش است؛ بنابراین هر چیزی که این فلسفه اجتماعی را تهدید کند، به عنوان دشمن اجتماع تلقی شده و باید با آن مقابله شود. از جمله مهم‌ترین عوامل تهدید درونی اجتماع، شایعاتی است که امنیت روانی جامعه را در معرض خطر قرار می‌دهد و امنیت را از آن سلب می‌کند. در این بخش ابتدا

با مراجعه به آموزه‌های قرآن نقش شایعات در تخریب امنیت اجتماعی و راه‌های مبارزه با شایعات را تبیین کرده و سپس به میزان اهمیت آن در شرایط فعلی به‌عنوان هسته مرکزی نبرد هیبریدی که با هدف بی‌ثبات‌سازی سیاسی - اجتماعی و امنیتی توسط سرویس‌های اطلاعاتی کشورهای متخاصم بر ضد ج.ا.ایران مورد استفاده قرار گرفته، خواهیم پرداخت.

در زبان قرآن، واژه‌هایی که به نوعی می‌توانند مفهوم شایعه (اخباری که صحت و سقم آن به تأیید نرسیده است) را افاده کند، به چشم می‌خورد که بدین شکل دسته‌بندی شده است. «خرص»، «تقول» و «اختلاق» از این نمونه‌ها هستند. «خرص»، گفتاری است که بر اساس ظن و تخمین ساخته و پرداخته شود، خواه با واقعیت مطابق باشد یا خیر (اصفهانی، راغب، ۱۳۲۴ هـ).

قرآن کریم می‌فرماید: «وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَمْ يَذَلِكْ مِنْ عِلْمِ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ؛ آنچه می‌گویند از روی نادانی است و جز از روی خرص سخن نمی‌گویند» (زخرف: ۲۰). از این آیه برمی‌آید که عنصر اساسی خرص، ظن و گمان و زمینه مشوب به ناآگاهی است و خرص لزوماً خلاف واقع نیست، از این رو، تفسیر خرص به «کذب» درست به نظر می‌رسد.

کلمه «تقول» که با لفظ «علیه» متعدی می‌شود، به معنای نسبت دادن چیزی به کسی است، بدون هیچ‌گونه استناد و دلیل. این واژه‌ها نیز عبارت از بافتن سخنان و مطالبی است که به تأیید نرسیده. واژه «اختلاق» نیز معنای لفظ پیشین را دارد، در قرآن کریم آمده است: «ما در این آخرین آئین، چنین سخنی نشنیده‌ایم و این جز بافته و پرداخته نیست» (ص: ۷) کلماتی نیز به فرایند شایعه‌پراکنی و بعضاً به اهداف آن اشاره دارد؛ از آن جمله است؛ شیوع، اذاعه و ارجاف. «شیوع» و «اشاعه» به معنای پراکندن، گسترش و انتشار آمده است. از این رو، می‌گویند: «شاع الحدیث و التسر و اشاعه صاحبه و رجل مشیاع» (زمخشری جارالله، محمود عبدالرحیم، ۱۳۹۹ ق: ۵۶۱) در قرآن کریم، در بیان ماجرای «افک» آمده است: «إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ اللَّهُ يَعْلَمُ وَ أَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ؛ برای کسانی که دوست دارند درباره مؤمنان تهمت زنا شایع شود، در دنیا و آخرت، عذابی دردآور مهیاست» (نور: ۱۹). واژه «اذاعه و ذیوع» به

معنای ظهور و انتشار است. گویند: «رجل مذیاع»؛ یعنی کسی که راز را افشا می‌کند و جمع آن «مذایع» است (ابن فارس، محمد هارون عبدالسلام، ۱۴۰۴ ق: ۱۰۰).
حضرت علی (ع) در وصف مؤمنان راه‌یافته می‌فرماید: «نه مفسده‌جو هستند و نه فتنه‌انگیز، نه در پی اظهار و اشاعه (فحشا) هستند و نه مردمی سفیه و لغوگو» (امام علی، نهج البلاغه، خطبه ۱۰۳).

لفظ «اذاعه» علاوه بر معنای «انتشار و پراکندن»، بر «اظهار» نیز دلالت دارد. قرآن کریم می‌فرماید: «وَ إِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلَى أُولَى الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَ لَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا؛ و چون خبری، چه ایمنی و چه ترس، به آن‌ها برسد، آن را در همه‌جا اظهار می‌کنند» (نساء: ۸۳). واژه «ارجاف» نیز -چنان که پیش از این گفته شد- به معنای اشاعه باطل و اخبار دلهره‌آور و نگران‌کننده است. این کلمه در اصل به معنای اضطراب است، به این دلیل، به دریا «رجاف» گویند؛ زیرا در لرزش و جنبش است. «ارجاف مردم به چیزی» به معنای پخش اخباری است که موجب پریشانی و سراسیمگی شود؛ بنابراین، واژه ارجاف به هدف شایعه‌پراکنی نیز اشاره دارد.

قرآن کریم در سوره نور، نحوه انتقال و انتشار شایعه را (در حدیث افک) چنین تشریح می‌کند: «إِذْ تَلَقُونَهُ بِالْسَيْتِ كُمْ وَ تَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ وَ تَحْسِبُونَهُ هِينًا وَ هُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ؛ آنگاه که سخن را از دهان یکدیگر می‌گرفتید و چیزی بر زبان می‌راندید که درباره آن هیچ نمی‌دانستید، می‌پنداشتید که کاری خرد و آسان است و حال آنکه نزد خدا کاری بزرگ بود» (نور: ۱۵). «تلقی» گرفتن سخنی است که دیگری گفته و تقیید آن به «السنه» برای دلالت بر آن است که خبر مزبور بدون تحقیق و تدبیر، زبان به زبان می‌گردد (طباطبایی، محمدحسین، ج ۱۵: ۹۲).

بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که «شایعه» خبری است که زبان به زبان می‌گردد و بدون هیچ‌گونه تفحص و تحقیق و حصول یقین از صحت یا سقم آن، به صورت شفاهی میان افراد انتشار می‌یابد و اگرچه به نظر خرد و آسان می‌آید، ولی می‌تواند پیامدهای گران و زیانباری برای جامعه داشته باشد. بدون شک این سلاح خطرناک، در جایی کارگر خواهد

افتاد که اوضاع نفسانی ایمان، تسلیم و تقوا رو به ضعف گذارد. قرآن کریم تجزیه و تحلیل اخبار و گزارش‌های واصله از سوی منابع غیر متعهد را یک اصل لازم‌الاجرا دانسته، پیش از حصول اطمینان از صحت و سقم گزارش، از دست زدن به هرگونه اقدام، موضع‌گیری و تلاش نهی نموده است. از این اصل در قرآن کریم با واژه «تبین» و یک روایت «ثبت» تعبیر شده است: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصِحِّحُوا عَلَيَّ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، اگر فاسقی برایتان خبری آورد، تحقیق کنید تا مبدا از روی نادانی به مردمی آسیب برسانید آنگاه از کاری که کرده‌اید، پشیمان شوید» (حجرات: ۶). «فاسق» کسی را گویند که طاعت و تعهدی نسبت به حق ندارد و «نبا» خبر مهم و معتابه را گویند و «تبین» نیز که با «ابانه» و «استبانه» مترادف است، به معنای روشن ساختن و ایضاح است. از این رو، امر به تبیین در واقع، نهی از ترتیب اثر دادن به گزارش‌های تأیید نشده و اقدام بر آن اساس است (طباطبایی، محمدحسین، ۱۳۹۳، ج ۸: ۳۱۱).

حال برای تبیین نقش مرجفون در فرایند تحریف در قالب مدل نبرد هیبریدی و اقدام مؤثر که وابسته به تولید اخبار جعلی و بازنشر وسیع آن است و با هدف بی‌ثبات‌سازی کشور هدف از سوی کشور مهاجم مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد، پرداخته خواهد شد.

نبرد هیبریدی شامل ترکیبی از ابزارهای مختلف متعارف و غیرمتعارف است که در هشت قسمت قابل ارائه است: ۱. دیپلماسی عمومی (مدیریت اغوا و حتی اجبار افکار عمومی)، ۲. اقدام مؤثر جنگ اطلاعاتی و پروپاگاندا (تبلیغات به مثابه آتش تهیه، ایجاد رعب و وحشت قدرت و سرعت دروغ‌پردازی، اشاعه روایتی خلاف واقع و پایداری آن با استفاده از تمام ابزارها)، ۳. حمایت از نابسامانی‌ها و شورش‌های محلی، ۴. نیرو-های نامنظم و چریکی (ایجاد، سازمان‌دهی و حمایت گروه‌های شبه‌نظامی برای حمله مسلحانه، تخریب و کشتار و ایجاد ناامنی)، ۵. نیروهای ویژه، ۶. نیروهای کلاسیک نظامی، ۷. جنگ اقتصادی و ۸. راه‌اندازی شبکه‌های ماهواره‌ای، شبکه‌های اجتماعی در بستر اینترنت، حمله‌های سایبری و عملیات روانی (ریچارد شولتز، روی گادسون، جورج کوئیستر، ۱۳۹۴، مترجم سید محمدعلی متقی‌نژاد، ۹۹).

عناصر نبرد ترکیبی عبارت‌اند از:

۱- فعالیت در میان جمعیت (مردم محوری)^۱: تأثیرگذاری بر جمعیت کشور هدف به واسطه عملیات‌های خبری، گروه‌های نیابتی و سایر عملیات‌های تأثیرگذاری^۲ بر روی چارچوب‌های اجتماعی و سیاسی موجود، ۲- ابزارهای غیرنظامی^۳، ۳- فاجعه‌آمیز بودن^۴، ۴- اقدامات مجرمانه^۵، ۵- تروریسم، ۶- نبرد افزارهای نامنظم^۶ و ۷- نبرد افزارهای متعارف^۷ (Menon Van Tienhoven, 2018: 12).

ابزارها و حالات نبرد هیبریدی

۱. ابزارهای اطلاعات خبری^۸: بهره‌برداری از شبکه‌های برون‌مرزی مانند صدای آمریکا، بی‌بی‌سی - پخش برنامه‌های سفارشی در تلویزیون کشور هدف - تأمین بودجه اندیشکده‌های کشور هدف - به‌کارگیری گول‌های بزرگ اینترنتی، بات‌ها و فاروم‌های دروغ‌پراکنی^۹ نتیجتاً گردش حجم بالای اطلاعات هدفمند از چندین کانال - بهره‌برداری و افشای هدفمند اطلاعات به‌دست‌آمده هدف گل‌آلود نمودن آب و گسترش شبهه پیرامون حقایق هدف.

۲. ابزارهای سایبری: هک و سرقت اطلاعات - تأثیرگذاری بر سیستم‌های اطلاعاتی مانند نظرسنجی‌ها، رأی‌گیری‌ها و

۳. ابزارهای اقتصادی: استفاده یا تهدید به استفاده از ابزارهای اقتصادی بر ضد کشور هدف به‌منظور تضعیف اقتصاد آن کشور و در نهایت تضعیف قدرت سیاسی و نظامی آن مانند افزایش تحریم‌های اقتصادی - ایجاد وابستگی اقتصادی به‌خصوص در زمینه انرژی و فناوریانه در کشور هدف به‌منظور گسترش نفوذ خود در آن کشور.

1. Among the population (population-centric).

2. Influence Operations.

3. Non-military means.

4. Catastrophic.

5. Criminal Activities.

6. Irregular Warfare.

7. Conventional Warfare.

8. Information Means.

9. Fake News Farms.

۴. **ابزارهای اجتماعی:** اقدامات اجتماعی من جمله در فضای مجازی به منظور همراهسازی افکار عمومی در سطح جهانی شامل کنترل مردم مناطق درگیر کشور هدف و اخذ حمایت آنان - اخذ حمایت مردم کشور خودی (مهاجم) - اخذ حمایت جامعه بین‌الملل.

۵. **اقدامات مجرمانه:** قاچاق کالا و ارز - مواد مخدر - انتقال غیرقانونی سلاح‌های پیشرفته - فعال سازی شبکه‌های مجرمانه^۱.

۶. **تروریسم:** به‌کارگیری نامشروع قدرت به‌واسطه هدف‌گیری مردم بی‌گناه به‌منظور دستیابی به اهداف سیاسی، دارای شاخصه‌های زیر:

- اقدامات خشونت‌طلبانه به‌منظور گسترش ترس و اضطراب
- خشونت غیرقابل پیش‌بینی بر ضد اهداف نمادین و سمبلیک
- تهدیدات خشونت‌طلبانه اعلامی مبنی بر غصب کنترل اجتماعی

۷. **تاکتیک‌های نامتعارف:** تاکتیک‌های چریکی عملیات‌های بزن دروی و تله‌گذاری بر ضد نیروهای امنیتی محلی - آشوب و اغتشاش شورش بر ضد دولت حاکم به صورتی که آشوبگران به‌عنوان عامل غیر شناخته‌نشوند - معتبرسازی و مشروع‌سازی.

۸. **گروه‌های نیابتی:** بهره‌برداری از گروه‌های غرب‌گرا - بهره‌برداری فعالین سیاسی، حقوق بشری، رسانه‌ای، محیط زیست و ... - بهره‌برداری از گروه‌های مخالف نظام حاکم در کشور هدف - بهره‌برداری به‌عنوان بازوی اجرایی در صحنه در راستای پشتیبانی از حرکات اعتراضی.

۹. **ابزارهای سیاسی:** استفاده متعمدانه از ابزارهای دیپلماسی سنتی بر اساس نیات خصمانه به‌منظور القاء تبعیت از کشور مهاجم نزد کشور هدف - همراهسازی جامعه بین‌الملل بر ضد کشور هدف - حمایت از احزاب و کاندیداهای مورد علاقه در کشور

هدف تنظیم ملاقات‌های سطح بالای بین‌المللی برای آنان - تلاش برای برجسته‌سازی ادعاهای آنان - به حاشیه راندن رهبران سیاسی نامطلوب در کشور هدف.

۱۰. اقدامات پنهان: استفاده از ظرفیت جاسوسی سنتی - رشوه‌دهی و باج‌گیر از چهره‌های سیاسی آسیب‌پذیر به منظور تأثیرگذاری بر آنان - به‌کارگیری نیروهای اطلاعاتی و سازمان‌دهی منابع پنهان در کشور هدف به منظور براندازی نظام حاکم - عملیات ویژه.

۱۱. ظرفیت‌های مرسوم: استفاده از ارتش نیروی دریایی و نیروی هوایی - جنگ رزمایش‌های ترکیبی مشترک نظامی - شدت قدرت آتش (همان: ۱۳).

ابعاد نبرد هیبریدی

۱. چندوجهی بودن: مهاجم چه تعداد و گستره‌ای از حالات یازده‌گانه نبرد را می‌تواند با هم ترکیب و اعمال کند؟

۲. هم‌زمانی: مهاجم تا چه میزانی حالات نبرد را می‌تواند به صورت هم‌زمان بر ضد کشور هدف اعمال نماید؟

۳. آمیختگی: مهاجم تا چه میزانی حالات نبرد را می‌تواند درهم آمیخته و ذوب کند؟

۴. فاجعه‌آمیزی: تأثیر اقدامات انجام‌شده در محیط هدف تا چه اندازه فاجعه‌آمیز بوده است؟ - تأثیر فاجعه‌آمیز به این معنا است که هر رویداد طبیعی یا تصنعی شامل بلایای طبیعی یا تروریسم که منتج به سطوح فرا عادی و کشتارهای انبوه، صدمات حجیم یا اخلال بزرگ بر جمعیت، زیربناها، محیط، اقتصاد، روحیه ملی و کارکردهای دولتی تأثیر حیاتی می‌گذارد؟

۵. استمرار: اقدامات انجام‌شده در محیط هدف چه مدتی است که استمرار داشته است؟ نبرد هیبریدی مرز سنتی میان دوران جنگ و صلح را می‌شکاند، به این معنا که راهبردهای جنگ هیبریدی همواره در دست پیگیری هستند، اما در مقاطع زمانی خاص، شدت یافته و به سمت عملیات‌های سخت مرسوم سوق می‌یابد. نکته مورد توجه آن است که به‌رغم بلندمدت بودن زمان درگیری در نبرد هیبریدی در مقایسه با نبردهای سنتی اما

هزینه آن به مراتب کمتر از هزینه نبردهای متعارف است؛ به بیانی دیگر با استفاده از ابزارهای کم هزینه نظیر شبکه‌های اجتماعی و حملات سایبری، مدت درگیری در نبرد متعارف کاهش می‌یابد (همان: ۱۶).

اهداف عمده نبرد هیبریدی

۱. تأثیرگذاری بر سیاست‌های کشور هدف: زمانی که امکان حمله نظامی به کشوری وجود ندارد از این جنگ به منظور تأثیرگذاری بر وضعیت سیاسی کشور هدف به نفع منافع ملی کشور مهاجم بهره‌برداری می‌شود.
۲. تصرف قلمرو بدون به کارگیری انبوه نیروهای مرسوم: ترکیبی از نیروهای عملیات ویژه در کنار جنگ اطلاعات، به کارگیری گروه‌های نیابتی و... به منظور تصرف نظامی یک کشور بدون خون‌ریزی - در جنگ‌های امروزی ابزارهای غیرنظامی چهار برابر بیشتر از ابزارهای نظامی متعارف بهره‌برداری می‌گردند.
۳. زمینه‌سازی برای حمله نظامی آشکار: برجسته‌سازی یک ضعف در داخل کشور هدف و توجیه افکار عمومی و بین‌المللی برای تجاوز به آن کشور (همان: ۱۹).

فضای سایبری

یکی از مهم‌ترین بسترهای مطروح در نبرد هیبریدی، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی است. فضای مجازی، نقشی بسیار حیاتی در هسته مرکزی نبرد هیبریدی ایفا می‌نماید. مرکز عالی ارتباطات استراتژیک سازمان ناتو^۱ طی گزارشی در سال ۲۰۱۶ میلادی بیان می‌دارد:

«توسعه فناوری اطلاعات طبیعت درگیری را تغییر داده و لایه‌ای دیگر بر پیچیدگی‌های نبردهای سنتی افزوده است. این امر فرصت‌های بی‌شماری را شکل داده است. اکنون

1. NATO Strategic Communications Centre of Excellence (NATO Strat Com OCE).

می‌توان نبردهایی را به صورت آنلاین هدایت کرد به صورتی که بر رویدادها هم در فضای فیزیکی (نظیر سیستم‌های کامپیوتری) و هم در فضای شناختی (گرایش‌ها و اعتقادات مردم) تأثیر می‌گذارد. طی دهه گذشته شبکه‌های اجتماعی به سرعت رشد کرده و امروزه به کانال ارتباطی اصلی تبدیل شده است. پلتفرم‌های ارتباطی مجازی، اکنون تبدیل به قسمتی از استراتژی جنگی شده‌اند، نه تنها به منظور هدایت اقدامات و جمع‌آوری اطلاعات، بلکه مهم‌تر از آن با هدف تأثیرگذاری بر اعتقادات و گرایش‌های مخاطبین هدف و حتی به منظور حرکت دادن آنان به سوی اقدام. گزارش مذکور در ادامه پیرامون چگونگی تسهیل ایجاد شده در زمینه جمع‌آوری اخبار، تهیه و ویرایش تصاویر و سایر محتوا در صحنه و همچنین انتشار اخبار به واسطه شبکه‌های اجتماعی موبایلی توضیح داده و سپس پیرامون فرصت به وجود آمده، عنوان می‌دارد، شبکه‌های اجتماعی موجب گردیده هر شخص این فرصت را بیابد تا به عنوان یک بازیگر اطلاعات خبری ایفای نقش نماید (NATO Strategic, 2016: 16).

ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی

۱. در دسترس بودن: تجمیع و به اشتراک‌گذاری اطلاعات با تلفن‌های هوشمند بسیار آسان شده است و این امکان در دسترس همه قرار گرفته است. اکنون می‌توان در خود نرم‌افزارهای گوشی شبکه‌های اجتماعی، با دوربین گوشی فیلم گرفت، همان‌جا فیلم را ویرایش کرد و به صورت بلادرنگ آن را به اشتراک گذاشت. تمامی این امکانات با هزینه کم در دسترس عموم قرار دارد.
۲. سرعت: شبکه‌های اجتماعی این ظرفیت را به وجود آورده‌اند تا اطلاعات با سرعتی بسیار بالا در حجمی بسیار گسترده منتشر شوند.
۳. ناشناسی: به علت استقلال هویت مجازی از هویت حقیقی افراد، این اجازه وجود دارد که هر کسی آزادانه ابراز عقیده نماید.

۴. **حجم بالای اخبار:** حجم بالای اخبار که به صورت روزانه تبادل می‌شود، باعث می‌شود که نتوان بین اطلاعات مفید و نویزها تفاوت قائل شد و بسیاری از اطلاعات حیاتی دیده نمی‌شود (همان: ۱۷).

مهم‌ترین کلیدواژه

یکی از کلیدواژه‌های پرکاربرد در جنگ هیبریدی واژه ترولینگ هیبریدی^۱ است. ترولینگ به معنای فعالیت‌هایی سازمان‌یافته در اینترنت به واسطه تعداد انبوهی اکانت جعلی^۲ است که عملیات تأثیرگذاری مشخصی را پیگیری می‌کنند (همان: ۱۸).

کلیدواژه دیگر بات‌ها^۳ هستند. این نرم‌افزارهای کامپیوتری که در محیط وبسایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی، فعالیت می‌کنند تواتر انتشار یا بازدید از محتوای خاصی را بالا می‌برند. این امر باعث می‌شود وقتی مردم برای یافتن موضوع خاصی در یک موتور جستجو، به جستجو می‌پردازند، از میان داستان‌های زیاد، بیشتر، داستان مدنظر مهاجم بالا بیاید و مخاطب هدف، بیشتر تفسیر مورد نظر مهاجم را بخواند. یا اگر مردم برای یافتن مسائل روز به تویتر یا فضا‌های مرتبط مراجعه می‌کنند، بیشتر هشنگ‌های مدنظر مهاجم بالا باشند و مسائل فرعی مورد نظر مهاجم، بر مسائل اصلی سایه بیندازد (همان).

ترول‌ها: نه تنها به درج اخبار یک‌طرفه در قالب سایت‌ها، کانال‌ها، توییت‌ها و ... می‌پردازند، بلکه در مناظرات و مباحثات مجازی جمعی نیز شرکت نموده و بر مخاطبین تأثیرگذاری می‌نمایند. از آنجا که در این فن، مخاطب، عنصر انسانی در پس هویت مجازی را به صورت زنده تر درک می‌کند، تأثیرگذاری بیشتری می‌پذیرد (همان: ۱۹).

یکی از فن‌هایی که می‌تواند توسط ترول‌ها و بات‌ها استفاده شود فن تهاجم به همراه داده است در این فن حریف در مباحثات از حجم انبوهی حقایق، داده‌های آماری، نمودار، جدول و ... بهره‌برداری می‌کنند که اغلب فاقد منبع هستند. منبع غیر آشکار منبع

-
1. Hybrid Trolling.
 2. Fake Accounts.
 3. Botnets.

آگاه، معتمد، منبع سری یا ... دارند. منبعی غیر معتبر مانند سایت‌هایی متعلق به خود، سایت‌های پوششی یا ... دارند یا منبعشان جعلی است.

بر اساس یک تحقیق علمی، حدود ۹۲/۶ درصد مردم به جملاتی که در آنجا داده‌های آماری وجود دارد، اعتماد می‌کنند. تحقیق دیگری نشان می‌دهد افراد به ندرت سعی می‌کنند صحت چنین داده‌هایی را ارزیابی نمایند و این اخبار را به مرتب‌ترین دیگر خود منتقل می‌نمایند که این امر پژواک و اعتبار این‌گونه اخبار را گسترش می‌دهد؛ بنابراین این اطلاعات تأثیری بسیار سریع‌تر و گسترده‌تر بر مخاطبین می‌گذارد (همان).

در مدل اقدام مؤثر و ارائه اطلاعات غلط با هدف بی‌اعتمادسازی مردم نسبت به حاکمیت و حکومت به‌عنوان سلاحی قدرتمند مورد استفاده سرویس‌های اطلاعاتی غربی قرار گرفته است؛ بنابراین اقدام مؤثر به سبک جنگ سرد یک دستورالعمل آزموده و گام‌به‌گام برای خلق داستان‌های خبری جعلی بی‌نقص است که از طریق مهندسی معکوس می‌توان به هفت قانون یا فرمان راهبردی به قرار ذیل در آن رسید (آرشیو پایگاه خبری انتخاب، ۱۳۹۷).

(۱) یافتن شکاف در جامعه هدف

اختلافات اجتماعی که می‌تواند از آن‌ها بهره‌برداری کرده و شکافش را عمیق‌تر کند. اختلافات اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی، زبانی، دینی، اخلاقی و هر دلیل دیگری که برای تفرقه هستند می‌تواند در این عرصه مدنظر باشد و اینکه چگونه می‌توان به این اختلافات دامن زد و در واقع چه می‌توان کرد تا مردم اعتمادشان را از دست بدهند (Adam B.Ellick, 2016: 10).

(۲) ارائه یک دروغ بزرگ و تابلو

دروغی که بسیار جسورانه و هیجان‌انگیز باشد؛ به طوری که هیچ‌کس باور نکند که ساختگی است. دروغی فاحش و شوک‌آور که اگر آن‌ها موفق به ایجاد باور آن در مردم شدند، کاملاً از جانب مردم محکوم شود (Adom westbrook, 2016: 11).

(۳) هسته اصلی آن دروغ باید یک واقعیت باشد

پروپاگاندا وقتی در مؤثرترین حالت خود است که کمی از ماجرا واقعیت داشته باشد. موفق‌ترین کارهای عملیاتی از این نوع، رگه‌هایی از حقیقت هم در خود دارند. به طوری که اطلاعات غلط به تدریج در کل پذیرفته شود (Arlookas, 2016: 12).

(۴) جویری خودتان را پنهان کنید که انگار ماجرا از جای دیگری آب می‌خورد

هیچ‌کس در مورد اینکه این داستان از کجا سرچشمه می‌گرفت، چطور شروع شد و اول چه کسی خبرش را منتشر کرد، نباید مطلع شود (Adam B. Ellick, 2016: 13).

(۵) برای خودتان یک آدم احمق و مطمئن پیدا کنید

احمق‌های به‌دردبخور اساساً افرادی هستند که آن‌ها تشخیص می‌دهند ناخواسته پیام حریف را منتقل خواهند کرد و آن را به مخاطبان هدف، یعنی کسانی که آن‌ها می‌خواهند به آن‌ها دست یابند، می‌رسانند. این دست از افراد، احمق‌هایی هستند که آنچه آشکار بود را نمی‌دیدند. از این جهت آن‌ها به‌دردبخور بودند که در انتشار مطالب جعلی و هدفمند که از طرف حریف ارائه شده است بدون اطلاع، مورد استفاده قرار گرفته‌اند و زمانی که جستجوکنندگان حقیقت و دستگاه‌های مسئول می‌خواهند تلاش کنند تا داستان جعلی بودن خبر و کم‌ارزش بودن آن را تشریح نمایند، این افراد با انتشار گسترده و پرداختن به آن نمی‌گذارند (Adom westbrook, 2016: 14).

(۶) در این مواقع پاسخ این است: تکذیب، تکذیب، تکذیب

حتی اگر حقیقت آشکار باشد، باز هم تکذیب، تکذیب، تکذیب. آن‌ها راه خود را با غوغا و سروصدا پیدا می‌کنند چون فهمیده‌اند که مدت‌زمان توجه ما بسیار کوتاه است و ماجرا زود فراموش می‌شود. (Arlookas, 2016: 15)

(۷) در نهایت یکی از مهم ترین قوانین، همین قانون شماره هفت است. طولانی

بازی کنید

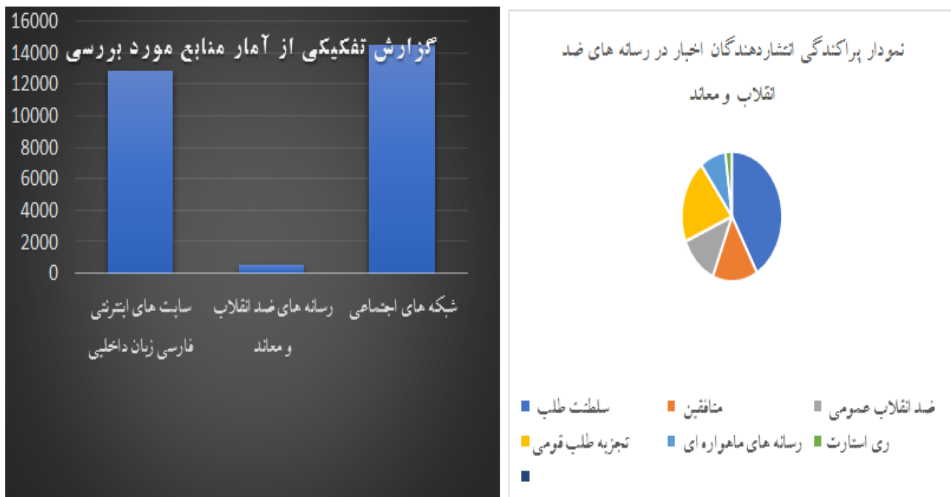
بازی طولانی این است که وقت و انرژی بسیار روی چیزهایی بگذارد که شاید نتایج مثبتی را مدت‌ها نشان ندهد. انباشتگی این کارهای عملیاتی در یک مدت‌زمان طولانی به یک اثرگذاری عمده سیاسی منجر خواهد شد. اگر آن را به‌عنوان یک قطره روی یک تخته سنگ در نظر بگیرید، امروز این قطره هیچ اثری ندارد، اگر این قطره مدتی طولانی دوام بیاورد حفره‌ای در تخته سنگ ایجاد خواهد کرد و آن‌ها این را می‌دانند.

این هفت قانون ساده، سلاحی قدرتمند برای سرویس‌های اطلاعاتی است و آن‌ها بارها و بارها این قوانین را بر ضد سایر کشورها به کار گرفته‌اند. اینترنت ناشناس بودن، حضور هم‌زمان در هرجا و بی‌فاصلگی را در ترکیبی با خود آورده که پیش از این در عصر دستگاه‌های تلکس، رادیوهای موج کوتاه و ماشین‌آلات چاپ روزنامه نداشته‌ایم. (Adam B.Ellick, 2016: 16)

بر اساس راهبرد اقدام مؤثر، جنگیدن در میدان نبرد احمقانه‌ترین و بدوی‌ترین راه در یک مبارزه است. بزرگ‌ترین هنر جنگ‌آوری این است که اصلاً جنگیدنی در کار نباشد و برعکس همه ارزش‌ها در کشور دشمن وارانه شوند هر چیزی، رو در رو کردن سفیدپوستان و سیاه‌پوستان، سالخورده‌گان با جوانان، ثروتمندان با فقیران و گروه‌هایی از این دست، فرقی نمی‌کند. تا زمانی که این موضوعات موجبات ناراحتی جامعه را فراهم کند تا زمانی که این کار در قطع کردن رشته اخلاقی یک کشور موفق است کار خوبی است. وقتی شما کنترل این کشور را در دست بگیرید، وقتی همه چیز وارونه شود، وقتی نظم کشور به‌هم‌خورده و سردرگم شود، وقتی اصول اخلاقی زیر پا گذاشته شده و بعد بی‌ثباتی به وجود آید، بحران هم در پی‌اش خواهد آمد (Goodman, A.E. and Berkowitz, B.D,1994, p2).

یافته‌های پژوهش در حوزه داده‌کاوی که به روش خوشه‌بندی و تجزیه و تحلیل داده‌های شبکه‌های اجتماعی برای تشخیص ارتباط جوامع در گروه‌های بزرگ استفاده می‌شود، بر اساس مدل توزیع و مدل گراف مورد استفاده قرار گرفته است؛ بنابراین با هدف تبیین مدل نبرد هیبریدی در موضوع مدیریت شیوع ویروس کرونا و پیرامون آن در فضای رسانه‌ای

داخل و خارج از کشور که واکنش‌های بسیاری را از سوی مسئولین، نخبگان سیاسی، فعالین رسانه‌ای و مردم در مقطع شش ماه (اولین اظهارات رسمی در تاریخ بهمن ۱۳۹۸) تا تیر ۱۳۹۹ را به خود اختصاص داد، به‌عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شد و نسبت به فراوانی دیتاها و آنالیز داده‌های منتشرشده از سوی گروهک‌های ضدانقلاب و برخی سرویس‌های اطلاعاتی در کانال‌ها و صفحات فضای مجازی خصوصاً در شبکه‌های اجتماعی تلگرام، توئیتر، اینستاگرام به‌عنوان جامعه نمونه مورد داده‌کاوی و بررسی قرار گرفته است. در این بازه بیش از ۷۵ منبع داخلی و ۶۸ منبع خارجی در بیش از ۵۲۰۰ صفحه گزارش و ۳۰۰ هزار مطلب منحصر به شیوع ویروس کرونا مورد آنالیز آماری قرار گرفته است. نتایج حاصله نشان می‌دهد که ۴۸ درصد از ۳۰۰ هزار مطلب منحصر به ویروس کرونا را جریان‌های معاند با نظام تولید و منتشر کرده‌اند که سهم جریان سلطنت طلب بیست درصد، گروهک منافقین هفت درصد، ضدانقلاب عمومی شش درصد، معاندین قومی ده درصد، رسانه‌های ماهواره‌ای چهار درصد، ری استارت یک درصد از آنچه که قابل شناسایی بوده است - است.

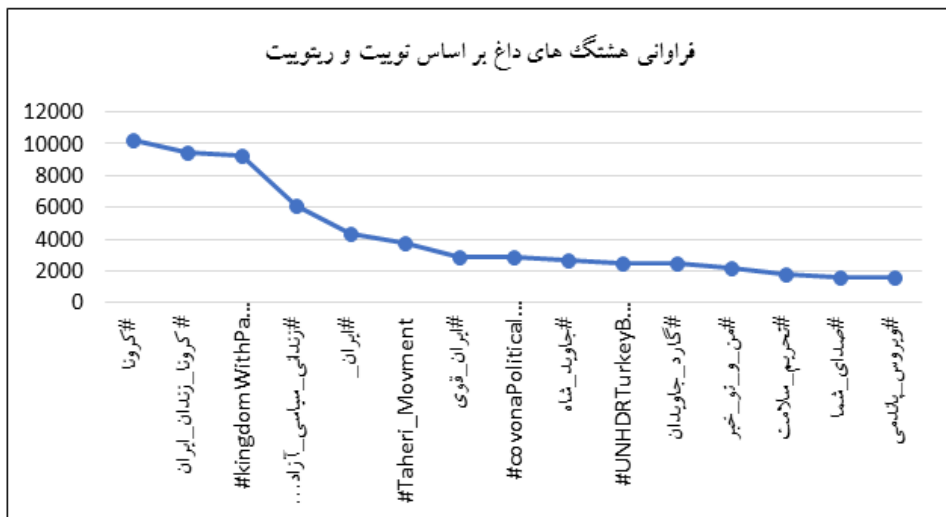

لازم به توضیح است که بیشتر فعالیت عناصر معاند، خصوصاً منافقین به دلیل عدم پذیرش و اقبال عمومی از سوی مردم بدون نام و در پوشش‌های مختلف با عناوین جعلی انجام می‌گیرد که قابل شناسایی نیست؛ بنابراین این آمار فقط مربوط به آن دسته از مواردی

است که هویت منافقین در آن روشن و معلوم است. ۵۲ درصد هم مربوط به جریانات سیاسی و شبکه‌های اجتماعی داخل کشور است.

نمودار فوق بیانگر این نکته مهم است که اگرچه جریانات معاند نظام (همین سطح قابل شناسایی شده) در کمیت درصد پایینی دارند، اما در تخریب، هدفمندی، بی‌ثبات‌سازی و از بین بردن انسجام داخلی قوی و مؤثرتر عمل کرده‌اند و متأسفانه بازنشر این اخبار توسط شبکه‌های اجتماعی داخلی کمک شایانی به تأثیرگذاری رفتار معاندین در این عرصه داشته است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که تولید محتوای اخبار جعلی و هدفمند از ناحیه گروه‌های معاند نظام که از طریق راه‌اندازی هزاران اکانت جعلی و فیک با موضوع ویروس کرونا طی شش ماه در شبکه‌های اجتماعی اینستاگرامی، تلگرامی، توییتری با عناوین مختلفی همچون جانبازان جنگ، مدافعین سلامت، پزشکان و پرستاران، فرشتگان خوب، دلسوزان نظام و ... که هویت آن‌ها قابل شناسایی نیست یا بدون هویت می‌باشند در تلاش برای تولید اخبار جعلی و بازنشر آن اقدام می‌نمایند. شایان ذکر است که اکثر هویت‌های مورد استفاده سرپل‌های منافقین پوششی بوده و هویت حقیقی ندارد و اغلب یک سرپل با هویت‌های دروغین متعدد در این فضا در حال فعالیت است. در بررسی هشتگ‌های داغ بر اساس توییت و ریتوییت موضوع کرونا؛ جدول زیر به دست آمده است.

از گراف ابر هشتگ‌های پرکاربرد موضوع شیوع ویروس کرونا، محورهای زیر قابل

مشاهده است:

موضوع هشتگ	فراوانی
خداشه در ارائه آمار دقیق مبتلایان به کرونا	۲۰
ارائه آمار اغراق‌آمیز از قربانیان کرونا در ایران	۱۵
انتقاد از عملکرد دولت و اثبات وجود اختلافات در دولت در مواجهه با بحران کرونا در خصوص قرنطینه شهرها با هدف ایجاد شکاف و انشقاق در بین قوا و اخلاف در تصمیم‌گیری و عدم توفیق در اجرای طرح‌ها	۶۲
متهم کردن مسئولین نظام به سهل‌انگاری و پنهان‌کاری در زمینه ارائه آمار کرونا	۱۰
تحریک مردم با هدف کاهش تاب‌آوری آن‌ها در قبال مشکلات و نارسایی‌ها	۵۰
تلاش جهت ایجاد اعتراضات صنفی	۲۵
ایجاد نابسامانی در حوزه سربازان در پادگان‌ها- زندانیان در زندان‌ها	۱۳

با آنالیز داده‌های به دست آمده از هشتگ‌های داغ بر اساس بیشترین توییت و ری توییت صورت گرفته در یک روز (۱۸ فروردین ۱۳۹۸) نتایج زیر قابل استنتاج است:

۱. بسط و توسعه زمینه‌های هراس عمومی با ۳۶۰۰۰ توییت.
۲. اختلال در بهداشت و روان مردم با جعل و بزرگنمایی با ۳۲۰۰۰ توییت.
۳. تشکیک حول توانمندی‌های کادر درمانی و ظرفیت بیمارستانی در کشور با ۲۸۰۰۰ توییت.

۴. بی‌اعتمادی به نهادهای دولتی با ۲۴۰۰۰ توییت که با هدف اختلاف‌افکنی و انشقاق و بی‌اعتماد سازی میان حاکمیت با مردم در دستور کار عوامل گروهک‌های ضدانقلاب و رسانه‌های فارسی‌زبان مورد حمایت دولت‌های غربی و سعودی قرار گرفته است.

معاندین با تولید محتوای اخبار جعلی و بازنشر وسیع آن به دنبال تأثیرگذاری بر جمعیت نخبگان، مسئولین، مدیران میانی و آحاد جامعه می‌باشند. این کار متأسفانه بنابر دلایل مختلف سیاسی، روانی، اغراض شخصی، گروهی و جناحی به‌صورت ناآگاهانه در بخش وسیعی از شبکه‌های اجتماعی داخلی، روزنامه‌های رسمی، اظهارات نمایندگان مجلس و سیاسیون ... مورد بازنشر قرار گرفته است که بر اساس یکی از قوانین به کار

گرفته شده در اقدام مؤثر به عنوان احمق‌های بدرد بخور در داخل مورد توجه دشمنان انقلاب اسلامی بوده است که از طریق آن‌ها اخبار جعلی و هدفمند را به شکل فراگیر مورد انتشار قرار می‌دهند (مرکز تحقیقات راهبردی رسانه، ۱۳۹۹: ۵-۱).

در راستای سنجش نظر کارشناسان در این حوزه؛ پرسشنامه تهیه شده به ۳۰ نفر از کارشناسان ارائه و فراوانی پاسخ‌های ارائه شده از سنجش گویه‌های مربوط به متغیرهای رفتار عملی منافقین در فضای مجازی که از پنل خبرگی به دست آمده، به شرح زیر بوده است:

فراوانی					گویه
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
۰	۱	۲	۹	۱۸	تولید و بازنشر اخبار جعلی
۰	۱	۳	۶	۲۰	هسته‌سازی
۰	۸	۷	۱۰	۵	ارتباط با کانون‌های صنفی
۲	۵	۹	۱۰	۴	ارتباط با ملاً خانوادگی
۴	۸	۱۰	۴	۴	جاسوسی تلفنی

جالب توجه اینکه نتایج حاصله نشان می‌دهد که در بین گزینه‌های موجود (تولید و بازنشر اخبار جعلی - هسته‌سازی - ارتباط با کانون‌های صنفی - ارتباط با ملأ خانوادگی - جاسوسی تلفنی) دو گویه زیر بالاترین میزان درصد از فعالیت‌های منافقین را به خود اختصاص داده است.

۱. دروغ‌پراکنی و مسموم‌سازی افکار عمومی و بازنشر اخبار جعلی و فریب با فراوانی ۹۲/۲٪ را شامل می‌شود (خیلی زیاد و زیاد).
 ۲. شکل‌دهی شبکه منابع انسانی و هسته‌های فعال در داخل کشور جهت بی‌ثبات‌سازی داخلی با فراوانی ۸۷/۷٪ را شامل شده است (خیلی زیاد و زیاد).
- برای تحقق اهداف فوق، سه اقدام اصلی توسط سرپل‌های منافقین در فضای سایبری دنبال می‌شود که عبارت‌اند از:

۱. **ارتباط با نخبگان فضای مجازی:** منظور صاحبان و مدیران صفحات و کانال‌های پرمخاطب، افراد دارای دنبال‌کنندگان زیاد و ... ارتباط‌گیری نموده و اعتمادشان را جلب می‌نماید. سپس به‌مرور، خود را به‌عنوان منبع اطلاعاتی آگاه، فعال مجازی یا ... نزد نخبگان جا انداخته و از آن به بعد محتوای مورد نظر گروهک را به آن‌ها منتقل می‌نماید. نخبگان جذب‌شده نیز بدون ارزیابی صحت و سقم اخبار، مطالب و دروغ‌های گروهک را در کانال‌های خود قرار داده و این مطالب به سرعت در فضای مجازی در میان مخاطبین سراسر کشور پژواک می‌یابد (مصاحبه با شریفی نسب: ۹۹/۳/۷).

نکته مهم این است که اگرچه برخی از سرپل‌های منافق به‌مرور زمان تعلق خود را به گروهک منافقین به برخی از نخبگان بیان می‌دارند، اما بسیاری دیگر از نخبگان جذب‌شده، از هویت واقعی سرپل و تعلق آن‌ها به منافقین ناآگاه هستند. این کارکرد منافقین موجب شده، به‌رغم عدم حضور گروهک در رسانه‌های داخلی، امکان بازنشر مطالب مورد نظر خود و جریان‌سازی در جامعه را بیابند (مصاحبه با افتخارمنش: ۹۹/۳/۸).

۲. راه‌اندازی کانون‌های اقشاری: منافقین با ارتباط‌گیری مستمر بدون افشای هویت واقعی خود در تلاش هستند تا جزیره‌های متعدد نارضایتی را به یکدیگر پیوند داده تا از این طریق اقدام مؤثر ضد امنیتی در داخل کشور رقم بزنند.

در همین راستا برخی از کادرهای ستاد داخله منافقین در مورد تحولات داخل کشور چنین اظهار می‌دارند: «حرکت ما نمی‌تواند مستقل از یک تجمع و یا حرکت اقشار جامعه باشد. در غیر این صورت، کانون‌های شورشی خصلت عملیاتی به خود می‌گیرد که زمینه بروز حرکت اجتماعی را ندارد. همچنین عملکرد کانون‌ها ارتباط مستقیم با آمادگی اقشار دارد» (رجوی، مریم، ۱۳۹۶: ۱).

به بیان دیگر از آنجا که منافقین خود به‌تنهایی از توان ظرفیت‌سازی در داخل برخوردار نمی‌باشند لاجرم باید در جهت تحریک حرکت‌های اعتراضی و صنفی اقدام نمایند و با ارتباط‌گیری هدفمند خود با عناصر اصلی و تأثیرگذار اهداف خود را دنبال نمایند. این عملیات در ستاد داخله منافقین ذیل عنوان دستگاه اقشار پیگیری می‌گردد و مرتب‌ترین این حوزه را تحت عنوان کانون‌های اقشاری نام می‌برند (افتخارمنش: همان).

یکی از نکات قابل تأمل در هدف‌گذاری منافقین پیرامون کانون‌های اقشاری این است که نیروی کانون‌های اقشاری آزاد شده و خارج از حوزه خود فعالیت کنند؛ به این معنا که مرتب‌ترین اقشاری گروهک که در بسیاری از موارد ارتباطشان با گروهک منافقین ناآگاهانه است به نحوی توسط سرپل‌های خود آموزش دیده و هدایت شوند که حتی در صورت قطع ارتباط با سرپل، به مبارزه خود بر ضد نظام در قالب تجمعات و ناآرامی‌های مردمی ادامه دهند (همان).

۳. راه‌اندازی کانون‌های شورشی: تعریف و هدف‌گذاری گروهک برای این کانون‌ها به این قرار است. کانون شورشی یک نیروی نامنظم ولی سازمان‌یافته، متشکل از تعدادی رزمنده است که بر نظم موجود شورش کرده و می‌توانند به‌عنوان یک موتور کوچک، موتور بزرگ جامعه را به حرکت دریاورد^۱.

سیر جذب، هدایت و به‌کارگیری افراد در کانون‌های شورشی به این شکل است. بعد از فعالیت کانون اشناری در فضای مجازی و شناسایی افراد مستعد و ارتباط‌گیری با آن‌ها در این فضا، افرادی که از نارضایتی‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و ... در داخل کشور رنج می‌برند کاندید جذب برای کانون‌های شورشی محسوب می‌شوند (مصاحبه با حمزه‌ای ۹۹/۳/۱۰).

اقدامات منافقین در فضای سایبری و حقیقی بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از گویه‌های استخراج‌شده از پنل خبرگی با هدف اثرگذاری به ترتیب اولویت مورد سنجش قرار گرفت که نتایج آن به قرار زیر قابل ارائه است:

مسموم‌سازی افکار عمومی < بازنشر اخبار جعلی و فریب > بی‌اعتمادسازی و دامن زدن به شکاف‌های موجود < عملیات روانی و جریان‌سازی > عضوگیر و شبکه‌سازی در داخل < ایجاد هسته‌های نامنظم و اقدامات ایذایی و رادیکالیزه نمودن تجمعات اعتراضی > ایجاد آشوب و شورش در کنار بحران‌های اقتصادی و آسیب‌های موجود از آن < این آسیب‌ها را تبدیل به موج‌های اعتراضی در فضای حقیقی می‌نمایند.

اظهارات یکی از کادرهای اصلی منافقین در تاریخ ۱۳۹۹/۱/۱۵ در جمع اعضا و هواداران نفاق در اروپا گویای این راهبرد است که آن‌ها در وضعیت پیش‌آمده (شرایط بحران شیوع ویروس کرونا) به دنبال این هستند که با توان کمی و کیفی بیشتری برای تأثیرگذاری و تخریب اذهان عمومی در داخل و خارج از کشور وارد عرصه شوند. وی این‌گونه بیان می‌دارد: «.. بعضی‌ها معتقدند هیچ پدیده‌ای تا به حال عموم مردم را این‌گونه با رژیم در تعارض قرار نداده است. آیا بابت این موضوع ما باید صرفاً نگران باشیم یا باید این دینامیزم را به کار بگیریم و تبدیلش کنیم به یک انگیزش بر ضد دشمن. آیا قرنطینه مردم باعث شده که رژیم خیالش راحت بشود یا خونه‌نشینی سوخت انفجار بعدیه؟ پتانسیل بزرگی که ممکن است دو هفته دیگر، چهار هفته دیگر، دو ماه دیگر عمل کند؟ جواب این است که باید انقلاب و مبارزه را تلفیق کنیم ما باید از این موقعیت بهترین استفاده را بکنیم. ما سر کرونا باید با رژیم بجنگیم. شما فکر می‌کنید صبح تا شب ما چکار

می‌کنیم، سازمان مجاهدین و شورای ملی مقاومت صورت مسئله‌اش این است که حساب کرونا را از رژیم بکشیم و کرونا را سر رژیم خراب کنیم. ما هر روز داریم صدها ساعت کار می‌کنیم تا به این اعداد و ارقام برسیم برای اینکه به مردم ایران و هم به دنیا بگوییم. ما هیچ جنگی به این فراگیری نداشته‌ایم این جنگی است که تک‌تک شما می‌توانید بیشترین کارها را انجام دهید» (ابریشم‌چی، مهدی، ۱۳۹۹: ۲).

لازم به ذکر است، نبرد هیبریدی و اقدام مؤثر در سطح گسترده‌تری توسط سرویس اطلاعاتی عربستان سعودی با هدف منزوی نمودن و تحت فشار قرار دادن جمهوری اسلامی ایران در منطقه و داخل کشور در حال انجام می‌باشد. سرویس اطلاعاتی عربستان سعودی در کنار راه‌اندازی کانال‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان در اروپا، با راه‌اندازی موسسه بین‌المللی مطالعات ایران (المعهد الدولی للدراسات الايرانیه) در تاریخ ۸ مارس ۲۰۱۶ میلادی در ریاض و همچنین مرکزی به نام اعتدال اقدام به جمع‌آوری اطلاعات پنهان و آشکار رسانه‌ای و خدمات مشاوره و پژوهش‌های راهبردی با تمرکز بر موضوع ایران را در دستور کار عوامل خود قرار داده است که از مهم‌ترین اقدامات آن‌ها می‌توان به تولید و بازنشر محتوای اخبار جعلی اشاره نمود. شایان ذکر است که توئیتر در تاریخ ۱۳۹۹/۱/۱۴ نسبت به مسدودسازی و حذف بیش از ۵۳۵۰ حساب توئیتری راه‌اندازی شده توسط عربستان که با هدف انتشار شایعه و دروغ‌پراکنی بر ضد ایران در موضوع کرونا بوده، اقدام کرده است.^۱

۵. نتیجه‌گیری

از نظر قرآن هر جامعه‌ای که به جای مبادی و مبانی عقلانی، بر مبادی و مبانی ظنی می‌اندیشد و عمل می‌کند، جامعه‌ای جاهلی است. در این جوامع اخباری که ردوبدل می‌شود، ظنی است؛ بنابراین در تولید اخبار و انتشار آن بر اساس وهم و خیال و ظن و گمان و تخمین عمل و رفتار می‌شود و افراد بدون آنکه تحقیق قطعی از صحت و سقم اخبار

به دست آورند، به انتشار آن می پردازند. این همان عملی است که امروزه به عنوان شایعه سازی و شایعه پراکنی مطرح است و به عنوان عامل مخرب امنیت اجتماعی و آرامش روانی مورد تحلیل عالمان و کارشناسان و نخبگان در علوم انسانی قرار می گیرد. همچنین ظهور ابزارهای نوین همچون شبکه های اجتماعی و اطلاع رسانی بستری بسیار روان و آسان برای بروز انواع شایعات و شایعه سازی شده است. از این رو پرداختن به مقوله شایعه سازی در عصر حاضر و آثار آن ضروری می نماید.

در یک جمع بندی کلی از یافته های پژوهش در نسبت فراوانی هشتگ های پرکاربرد در موضوع شیوع ویروس کرونا که توسط جریانات معاند و ضدانقلاب خصوصاً منافقین استخراج گردید، می توان محورهای ذیل را به عنوان فصل مشترک اهداف چندمنظوره آنها برشمرد:

۱. ضربه ماندگار به موقعیت خاص و منحصر به فرد شهر قم در ایران و منطقه.
۲. درگیرسازی توان اجرایی کشور به مسائل فرعی و مستهلک کردن آن.
۳. واگرایی و انشقاق اجتماعی با ایجاد اختلاف میان شهرها، مناطق، تبلیغ و تهییج به درگیری و نزاع.
۴. مشغول سازی سیستم اطلاعاتی و امنیتی کشور.
۵. ضربه به بسترهای اقتصادی کشور و افزایش نارضایتی های اقتصادی پایه.
۶. ایران هراسی در سطح منطقه ای و بین المللی و قفل سازی تعاملات و ارتباطات و انزوای سیاسی، اقتصادی.

برای مقابله با یک تهدید از نوع رویکرد جامع و ترکیبی، باید پاسخی از نوع رویکرد جامع اتخاذ نمود. این رویکرد جامع حاوی چرخه های سه مرحله ای است: اول: ساخت یک درک مشترک از واقعیت مسئله، دوم: توسعه یک چشم انداز مشترک نسبت به حل مسئله، سوم: تسهیل هماهنگی برای انجام اقدامات در عین حال که به نقش بازیگران احترام قائل می شود.

در رویکرد جامع نگر، نیروهای امنیتی می بایست فضایی امن ایجاد کنند تا بازیگران دیگر بتوانند نیازهای اولیه انسانی شان را به سرعت پاسخ یابند، اعتماد محلی و اعتماد ملی

نسبت به دولت ایجاد کنند و مسائلی که بحران را ایجاد نموده‌اند ریشه‌یابی نمایند. به بیانی دیگر توسعه این فضا، توانمندسازی دولت‌ها و ساخت اعتماد در جامعه در قلب رویکرد جامعه‌نگر قرار دارد.

دو رویکرد قابل اتخاذ نسبت به اخبار جعلی می‌توان داشت:

۱- نادیده گرفتن: نادیده گرفتن ابزاری است که در درج اخبار جزئی و غیر تنش‌زا می‌تواند مورد بهره‌برداری قرار گیرد. ۲- واکنش نشان دادن: واکنش نشان دادن به معنای اصلاح اطلاعات غلط و در صورت نیاز جلوگیری از نشر آن‌ها است. البته این مورد نیازمند زمان، منابع انسانی، نظارت بر شبکه‌های اجتماعی، شناسایی خبر جعلی، پاسخگویی و نشر آن در نهایت تحلیل موفقیت‌آمیز بودن آن است که البته احتمال به وجود آمدن تأثیرات غلط نیز وجود دارد. با عنایت به یافته‌های تحقیق و نتایج استخراج شده از نظرات پنل خبرگی در پاسخ به سؤال مؤثرترین راهکار مقابله‌ای در راستای فعالیت و تأثیرگذاری گروهک‌های ضدانقلاب و معاند در موضوع مدیریت شیوع ویروس کرونا در شرایط فعلی، در بین متغیرهای موجود، گزینه مدیریت هوشمند فضای سایبری و جلوگیری از چرخش اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان گزینه کاملاً موافقم - موافقم بیشترین فراوانی را با ۹۱/۹٪ نسبت به دیگر گزینه‌ها به خود اختصاص داده است که با فرضیه پژوهش همخوانی داشته و قابل اثبات می‌باشد؛ بنابراین برای تحقق این امر محورهایی از جمله راه‌اندازی مرکزی تحت عنوان مرکز مقابله با تهدیدات هیبریدی و کنترل انتشار اخبار جعلی در کشور به‌عنوان نخستین اقدام مؤثر و ضروری، همچنین وضع قوانین جدید در حوزه فعالیت کاربران فضای مجازی، مجازات عاملین مداخلات جدی و برخورد با عوامل تولید و انتشار اخبار جعلی و دروغ‌پردازی‌ها در فضای حقیقی و مجازی، ممانعت از فعالیت و حضور جریان‌های افراطی در فضای مجازی، توجه به جامعه مدنی و روزنامه‌نگاران و برگزاری گفتگوی منظم و آزاد میان روزنامه‌نگاران و سیاست‌گذاران و اعمال افزایش آگاهی رسانه‌ها، احزاب سیاسی و مردم، راهبرد پس‌رانی و خنثی‌سازی عملیات‌های

تأثیرگذاری حریف (که بهتر است بر اعتبارزدایی از منابع اطلاعاتی متعلق به حریف متمرکز شده و سطح آگاهی پیرامون دروغ‌پراکنی را ارتقا داد نه آنکه به مبارزه با تک‌تک داستان‌های منتشره توسط آنان پرداخت)، در کنار ارتقای جریان اخبار مثبت در فضای سایبر که می‌تواند کمک بسیاری در این زمینه کند را می‌توان به‌عنوان پیشنهادات قابل استخراج از پنل خبرگی اشاره و ارائه نمود. همان‌طور که رهبری معظم انقلاب اسلامی در بیانات خود به مناسبت عید قربان در تاریخ ۹۹/۵/۱۰ فرمودند؛ اگر جریان تحریف شکست بخورد، جریان تحریم قطعاً شکست خواهد خورد؛ زیرا که عرصه، عرصه جنگ اراده‌ها است؛ وقتی جریان تحریف شکست خورد و اراده ملت ایران همچنان قوی و مستحکم باقی ماند، قطعاً بر اراده دشمن فائق می‌آید و پیروز خواهد شد.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- ابریشم‌چی، مهدی، ۱۳۹۹/۰۱/۲۰، روزنامه مجاهد، www.Mojahedin.org
- ابن فارس، محمد هارون عبدالسلام، ۱۴۰۴ ق، معجم منائیس اللغه، دارالکتب العلمیه.
- اصفهانی راغب، ۱۳۲۴ ه، المفردات فی غریب القرآن، مصر مطبعه المیمیه.
- التهامی مختار، ۱۹۶۷، الرأی العام و الحرب النفسیه، مصر، دارالمعارف ج ۱، ص ۱۰۶-۱۰۲.
- امام علی (ع)، نهج البلاغه، خطبه ۱۰۳.
- آرشیو پایگاه خبری انتخاب، ۱۳۹۷، ویدئو اقدام مؤثر.
- خامنه‌ای سید علی، ۱۳۶۶/۲/۱۸، آزادی بیان، خطبه‌های نماز جمعه.
- خامنه‌ای سید علی، ۱۳۷۰/۶/۲۷، در جمع فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
- خامنه‌ای سید علی، ۱۳۹۹/۵/۱۰، به مناسبت عید سعید قربان.
- رستگار، علی‌اکبر، دی‌ماه ۱۳۸۱، شماره ۲۵۳، مجله پاسدار اسلام،
<http://www.vajehyad.com/quran>
- رهبر، محمدتقی، دی‌ماه ۱۳۸۱، مجله پاسدار اسلام، مثلث شوم نفاق و منافقان جدید، شماره ۲۵۳.
- ریچارد شولتز، روی گادسون، جورج کوئیستر، ۱۳۹۴، مترجم سید محمدعلی متقی‌نژاد، پژوهشکده مطالعات راهبردی، رویکردهای جدید در مطالعات امنیتی.
- زمخشری جارالله، محمود عبدالرحیم، ۱۳۹۹ ق، اساس البلاغ.
- طباطبایی محمدحسین، تفسیر المیزان، ج ۱۵، ص ۹۲.
- طباطبایی محمدحسین، تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۵۱۰.
- طباطبایی محمدحسین، ۱۳۹۳ ق، المیزان فی تفسیرالقران، چاپ دوم بیروت، موسسه الاعلمی المطبوعات، ج ۸، ص ۳۱۱.
- قرآن مجید، سوره‌های مبارکه احزاب، آیه ۶۰، زخرف، آیه ۲۰، ص، آیه ۷، نور، آیه ۱۵ و ۱۹، نساء، آیه ۸۳، حجرات، آیه ۶.
- مرکز تحقیقات راهبردی رسانه، ۱۳۹۹/۱/۱۸، گزارش ویژه رصد فضای مجازی رسانه‌ای، شماره ۲۸.
- مرکز تحقیقات راهبردی رسانه، ۱۳۹۹/۱/۱۹، نکته نامه، شماره ۶۵۵.
- مرکز تحلیل و پیش‌بینی وزارت امور خارجه فرانسه، ۴ سپتامبر ۲۰۱۸، کپس، گزارش رسمی با عنوان دست‌کاری اطلاعات، چالشی برای دموکراسی ما.
- معظمی، رحمت‌الله، ۱۳۹۸/۶/۲، گروه گفتمان فرهنگ سدید- <http://farhangesadid.ir/fa/news/2295>

ب. مصاحبه‌ها

- شریفی‌نسب، حسین، ۱۳۹۹/۳/۷، کارشناس حوزه امنیت.
- افتخاری منش، اصغر، ۱۳۹۹/۳/۸، کارشناس حوزه امنیت.
- حمزه‌ای، احمد، ۱۳۹۹/۳/۱۰، کارشناس حوزه امنیت.
- کبرایی، علی، ۱۳۹۹/۳/۱۰، کارشناس حوزه امنیت.
- جلالی، سعید، ۱۳۹۹/۳/۱۱، کارشناس حوزه بررسی استراتژیک.
- مقدادی، علی، ۱۳۹۹/۳/۱۲، کارشناس حوزه امنیت.
- حق‌دوست، محمد، ۱۳۹۹/۳/۱۲، کارشناس رسانه.
- محمدی، صادق، ۱۳۹۹/۳/۱۳، کارشناس رسانه.
- امیری، ساعد، ۱۳۹۹/۳/۱۳، کارشناس رسانه.
- احسانی، جواد، ۱۳۹۹/۳/۱۴، کارشناس رسانه.

ج. منابع انگلیسی

- Al port and Postman, 1948, the psychology of Rumor, 5
- All rights reserved by the NATO Stardom COE Riga, may 2016 ,NATO Strategic communications center of Excellence Riga, Calcinemia ilea 11b, Latvia LV1048 , www.stratcomcoe.org, ISBN 978-9934-8582-6-0
- Adopted by heads of state and government at the NATO summit in Lisbon 19-20 November 2019
- Benjamin J. lee, september 20 2018, counter messaging: the potential and. perils of informal online. counter messaging. <https://ec.Europa.eu>docs>r>
- Christopher S. Chivvies, March 22. 2017 Understanding Russian “Hybrid Warfare “And what can Be Done About it. CT.468, Testimony presented before the House Armed Services Committee on
- Chris Keramidias, February 13, 2019, hybrid-the-comprehensive-in-the-offense, - Courtney, 2244 Views
- David L. Sill, 1972, international Encyclopedia of the social sciences, USA, pp 576-577
- Full Terms & Conditions of access and use can be found at <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalcode=uter20>
- JOINT COMMUNICATION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCILL, Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response, Brussels, 6.4 2016 -join (2016) 18 final
- Menon Van Tienhoven, 2018 Student ID: s1745816, Email: m.m.van.tienhoven@umail.leidenuniv.nl, master Thesis, Public Administration Crisis and Security Management, Word count: 18.495
- Kurt Volker, 1 July 2014 <https://www.nato.int>” Hybrid War-Hybrid response”

- MCDC countering Hybrid warfare project: A Multinational Capability Development campaign project, <https://assets.publishing.service.gov.uk>
- Michael Chertoff, 1 July 2014, <https://www.nato.int> "Hybrid War-Hybrid response"
- Microsoft event on countering Hybrid Threats, 15/2/2018, From protecting elections to a digital Geneva convention
- Rode Gottemoeller, mar142019, Nato and Eu discuss defense against hybrid warfare

